

DOĞAL YAŞAM VE SANAT

Jamie JAMES

Konusunda oldukça uzmanlaşmış doğa fotoğrafçısı Wolfgang Bayer, "Doğa" (Nature) adlı bir televizyon dizisi için Arizona çölünde saguaro kaktüsü ve çevredeki canlılarla ilgili bir film çekimi hazırlığı içindedir. Bayer'in dünyada hemen hemen çalışmadığı hiçbir yer yoktur denebilir. Yılların verdiği deneyimler çalışmalarını geliştirmiş, kendisine etkileyici, çarpıcı ve yaratıcı bir üslup kazandırmıştır. Tucson'da bir ev kiralayan Bayer, biri yeğeni Brent, diğeri biyolog Steve Hale olmak üzere, iki yardımcısı ile birlikte çevresini saran canlılığı yakalamak üzere kameralarını değişik noktalara yerleştirmiştir. Bir kamerayı her iki dakikada bir otomatik çekim yapacak şekilde saguaro kaktüsünün çiçek açmasını kaydetmek üzere, diğeri de kaktüs üzerindeki bir çalığışu yuvasına karşı kurmuştur. Çalığışu görüldüğünde radyo sinyali kamerayı çalıştırmaktadır. Bir kova kum içine konulmuş saguaro kabuğu da, kendilerine bir barınak bulmaya çalışan marangoz arılarını yönetmek üzere hazırlanmıştır. Ayrıca bir cam fanus içine de karadul örümceği yerleştirilmiştir. Böylelikle, karadulun nasıl ağ ördüğü tespit edilebilecektir. Bayer, bu tür kurgularla bir taşla birkaç kuş vurmaya tasarlanmaktadır. Artık hangisi devreye girerse; eğer arıların çekimi yapılamazsa, karadul çekilebilir veya çalığışu filme alınabilirdi.

Sabahın sekizine kadar çöl güneşi çoktan kızgınlığını ar-

Bayer, saguaro kaktüsünü çekmek üzere ışık düzenini hazırlıyor.

tırmıştır. Ama yine de toprak henüz serinliğini korumakta, Bayer'e sürüngenlerle ilgili birkaç sahne çekme fırsatı vermektedir. İlk bir cins iri kur yılanı ile damalı çingiraklıyılanı bir araya getirip, birinin diğeri, sanki doğal bir avmış

Gila canavarı adı verilen kertenkeleyi, çürümüş saguaro kaktüsünde filmi çekmek üzere bekleyen Bayer görüyor.

Bayer, kır yılanına, yavru çingiraklıyıları tatdırıyor; böylelikle yılanı doğal bir saldırıya hazırlıyor. Bayer, saldırıyı bekliyor. Eğer yılan atak yaparsa hemen başlayacak tel örgüyü kaldıracak ve çekime

gibi yutmaya zorlayacak ortam yaratmıştır.

Bayer, kamerasını çekime hazır duruma getiriyor. Brent ise, ışığın eşit dağılımını sağlayan alüminyum reflektörün konumunu ayarlıyor. Taş ve dal parçalarını artistik şekilde düzenliyor ve çöl kumları üzerindeki kendi ayak izlerini de katranlı çalı parçalarıyla siliyor. Hale, iki yılanı serbest bırakıyor. İlk başta ümit verici biçimde birbirlerine dolanıyorsa da, daha sonra her iki yılan da birbirlerinden uzaklaşıp, kendi yollarına süzülme tercih ediyorlar. Bu sahne defalarca tekrarlandığı halde, iki hayvan da birbirlerine ilgisiz kaldılar. Sonunda Hale, parlak bir fikir bulduğunu söylüyor. Eğer yavru yılanı bir fare kafesinde bir gün bırakacak olurlarsa, üzerine

fare kokusu sinmiş yavru yılan, büyük olanın saldırısına uğrayabilir.

Çölde kızgın güneş etkisini artırırken Bayer, bir başka sahenin çekimine geçiyor. Bu, gila canavarı adı verilen zehirli bir kertenkele türünün, bildircin yumurtalarıyla beslenmesini konu alan bir sahne olacaktır. Bu iş için aslında evcilleştirilmiş iki kertenkele ile yakındaki bir kuş yetiştirme çiftliğinden alınan bildircin yumurtaları sağlanmıştı. Bu kertenkelelerin ilk filmi olmayacaktı; birkaç yıl önce BBC'den bazı çekimciler de bu hayvanları kullanmışlardı. Kertenkeleler birkaç hafta aç bırakıldıklarından, yiyeceğe karşı daha istekli davranacaklardı.

Filmin konusuna bir bağlantı kurmak üzere, Bayer, kuru saguaro kaktüsü kullanmaya karar verdi. Bu arada, Brent de doğal bir bildircin yuvası yaptı ve yumurtaları yuvaya dikkatlice yerleştirdi. Bayer'in artık çekime geçebileceğini söylemesi üzerine Brent, kertenkelelerden birini yumurtalara yönelecek şekilde kalesinden salıverdi. Ama kertenkele yön değiştirip, aksi yöne, çölün derinliklerine doğru harekete geçti.

Birkaç başarısız girişimden sonra Bayer, kertenkeleye yön verecek bir iki dal parçası yerleştirdi. Bu kez kertenkele istenileni yapabildi; yiyecek birşeyler arıyormuşcasına yuvaya doğru harekete geçti ancak yumurtaların yanına geldiğinde bir tepki göstermedi. Uzunca bir zamandır kendisine ikram edilen tavuk yumurtalarına alışmış bu canavar (!), bildircin yumurtalarını ne yapacağını bilmiyordu. Böyle birkaç kez tekrarlanan deneme sonuçsuz kaldı. Bu kez ikinci kertenkele de devreye sokuldu.

Bu arada bildircin yumurtalarının tavuk yumurtası ile sıvanıp kertenkeleye alıştığı koku ve tadı vermesi de düşünüldü. Hemen sağlanan tavuk yumurtaları, bildircin yumurtaları üzerine sürüldü. İkinci kertenkele yaklaştı bir yumurtayı pençeleri arasına aldı; ama hâlâ ne yapacağını bilmiyordu, yumurtayı yerine bıraktı, yine başı boş dolanmaya başladı. Nihayet Bayer, bildircin yumurtalarından birini kırdı ve zorla kertenkeleye tattırdı. Bu kez, kertenkelenin içgüdüsel belleği canlandı ve yumurtaya saldırıp yemeye başladı. İş başarmıştı, ama yine de kertenkelenin yumurtayı kendi ağzıyla kırması sahnesi eksik kalmıştı. Bayer filmin izleyicide bırakacağı etki açısından "görüntüler arasındaki kesiklikler izleyici tarafından anlaşılmayacaktır" demektedir.

Televizyonda doğa tarihi ile ilgili dizilerin modern çağı, 1979'da David Attenborough'un hazırladığı "Yeryüzünde Yaşam" (Life on Earth) belgeseli ile başlamıştır denebilir. Bayer'in de fotoğrafçı olarak katıldığı bu dizinin yapımını BBC (İngiliz Radyo ve Televizyon Kurumu) üstlenmişti. Gösterildiğinde, yayın programları içinde en çok ilgiyi çeken program olmuştu. Bu durum vahşi yaşamla ilgili belgesel programların yapımlarını hızlandırmıştır. Bunlardan BBC yapımı "Yaşayan Gezegen" (The Living Planet), "Doğa" (Nature) adlı diziler, ilgiyi çekenlerin başında yer almaktadır. Belgesel

Akreplerin "Kur dansı"nı gösteren bu sahne de, aslında bir film düzenlemesidir.

TV yapımlarındaki vahşi yaşamın rolü artarken, bu belgesellerin hazırlanmasında kullanılan hileler de akademik birer değer taşımaya başladı. Gerçekte bunlara hile denmesi doğru bir tanım olmaz. Gözler önüne serilen olaylar yine doğal olarak çekiliyor, ancak olayın doğallığı, göze hoş gelecek, iyi ışıklandırılmış ve sanatsal yönlendirmeyle biraz daha düzenlenmiş olarak karşımıza geliyor. Attenborough şöyle diyor: "Eğer akreplerin çiftleşmesini konu almak istiyorsanız, yapacağınız şey biri dişi diğeri erkek iki akrep bulmak, bunları bir camın üzerine koymak ve alt taraftan filmini çekmek olacaktır. Bu

Doğa fotoğrafçısı Ron Eastman, bir iskele kuşunun beslenmesini konu alan filmi çekmek için resimde görülen düzeni hazırlamıştır. Bunun için geniş metal bir taşı su yüzeyine monte etmiş ve içine balık konmuştur. Tasın yan alt kısmına yerleştirdiği kamera ile kuşun balığa saldırısını çekmeyi düşünmüştür. Ayrıca bir banda da su seslerini kaydetmiş böylece konu filme alınmıştır.

konu için, çölde dokuz ay oturup, yağının dibinde iki akrebin çiftleşmesini beklemenize ne gerek var!"

"Yeryüzünde Yaşam" da gösterilen akrepler için hazırlanan doğa manzarası stüdyoda gerçekleştirilmiştir. Parlak gün batışı boyama ile elde edilmiş, bulutlar ise ambalaj köpüğünden yapay olarak hazırlanmıştır. Bir karıncayiyenin ağaç kurtlarına saldırısı da stüdyoda yapılmıştır. Karıncayiyen hayvanat bahçesinden alınmış, kurgu, stüdyoda hazırlanmıştır. Yarasaların uçuş anındaki görüntüleri bir rüzgâr tüneline alınmış; uçan yılanın görüntüleri ise hayvan, 100 metre yüksekten bir balondan atılarak çekilmiştir.

Çoğunluğu biyolog olan film yapımcıları gerçeği mümkün olduğu kadar yansıtmak için uzaklara giderler ve görüntülerin daha kesin olmasını sağlamaya çalışırlar. Bazıları çok daha uzaklarda heyecan veren görüntüleri izleyiciye ulaştırmaya gayret ederler. Bunun nedeni halkın, vahşi yaşamı görüntüleyen programlara olan aşırı ilgisidir. Ağaç kurtları veya akbalar gibi insanlara sevimsiz gelen yaratıklar bile, saatlerce ilgi çekebilen görüntüler haline gelebilir. Öyleyse hedef, bu tür hayvanları şimdiye kadar bilinmemiş ya da görülmemiş yönleriyle göstermektir. Bayer, "Bizler, insanlara, 'hayret nasıl bu görüntüyü; bu filmi çekti acaba' dedirtmeyi isteriz" demektedir.

Vahşi ve tehlikeli hayvanların filmlerini çekmek için genellikle tele-objektifler kullanılır. Kameralar, çekimin yapıldığı yere 200 metre uzaklıkta kurulur. Ancak yine de yaşamları heyecanla dolu film yapımcıları bazı tehlikelerle karşı karşıya kalırlar. "Yaşayan Gezegen" belgesel programı için Endonezya'da Komoda Adasında yaşayan dünyanın en büyük sürüngenlerinden 3 metre uzunluğundaki komoda ejderhalarını filme alan Attenborough, bir keçinin vücudunu parçalamaya çabalayan bu hayvanlara, kuyruklarını sallamalarından korunmaya çalışacak kadar onlara yakındı. Hayvanların gözü iyi görmüyordu, ayrıca keçi cesetinin yoğun kokusu vardı; bu bakımdan dikkatleri başka taraftaydı ve Attenbo-

rough'un hayatı tehlikede sayılmazdı ancak yine de onun bu aç hayvanlar arasında bulunması heyecan yaratan bir olaydı.

Bayer, "Hayvanların Vahşi Dünyası" (The Wild World of Animals) adlı dizi için Güney Afrika'da çekim yaparken bir ana timsahın ağzında yumurtalardan yavruların dünyaya gelişini ilk kez filme alan ilk yapımcı ünvanını almıştır. Çekim için nehir kıyısında çömelene ve daha yakın görüntü için öne doğru eğilen Bayer, "Ana timsahtan (emniyetli) uzaklığımın ne kadar olduğunu farkında değilim. Ama birden bu yaratığın sudan çıktığını gördüm. Ona çok yakındım ve nasıl kaçtığımı bilmiyorum, bir ağaca çıktım ve ağaca kadar beni takip etti" diyerek olayı dile getirmiştir.

Doğal ortamda çalışan kameramanın tek beklentisi şansıdır. Bir iki dakikalık görüntü elde edebilmek için günler hatta haftalar boyu, sessiz, sakin ve sabırla beklemek durumunda kalabilir. Bazen hiçbir sonuç da alınmayabilir. Her zaman dikkatli olmak zorundadır; çünkü dikkatinin dağıldığı bir anda önemli bir çekimi kaçırabilir.

BBC Doğa Tarihi Birimi Başkanı Sparks şunları söylemektedir: "Devamlı arayış içindeyiz. Yeni görüntüler, yeni açılar, yeni teknikleri bulmaya çalışıyoruz." Sparks, bir kartalın görüş açısından görüntüleri tespit etmek için evcil bir kartala kamera bağlamıştı. Ama sonuç başarısız oldu, kartal döndüğünde kamera yoktu..

Film yapımlarında kullanılan yöntemler iş ahlakına uygunluğu açısından birtakım görüşler ortaya çıkarıyordu. Çekim hileleri, ahlaki görüşlere ne derece uygunluk sağlayacaktı. BBC'nin uzman yapımcılarından Jeffery Boswall, "Doğa tarihi filmleri yapımında iki kural vardır" demektedir. "İzleyiciyi aldatmayacaksınız ve hayvanlara karşı zalim olmayacaksınız. Ama sorun, ahlak kavramının sübjektif olmasıdır; oysa bilim objektiftir." Boswall, ilk kuralı biraz genişletip şöyle diyor: "İnsanlara doğada göremeyeceği şeyleri asla göstermeyeceksin." Başka bir konu da doğal seslerin alınması durumudur. Attenborough, "Çoğu zaman doğal sesleri almak olanaksız bulunuyor, tele-objektiflerle film çekerken gerçek sesleri kaydedemiyorsunuz. Onun için örneğin kırılan kemik sesleri stüdyo efektleri ile yapılmaya çalışılıyor" diyor.

Boswall'ın hayvanlara zalim davranmama konusunda ortaya koyduğu ikinci kuralına yapımcılar genellikle uymuşlardır. Ama yine de birtakım istisnalar olmuştur. 1982'de Kanada televizyonundaki bir konuşmada Roy Disney düzinelerce kutup faresinin (lemmings) nehir kıyısında dik yamaçlara sürüklendiğini ve nehrin kutup denizine bağlandığı yerdeki uçurumlardan kütle halinde döküldüğünü itiraf etmiştir. Film yapımcıları ayrıca döner tabla gibi çalışan bir kurgu hazırlayarak bir kaç düzine kutup faresini yüzlerce hayvanmış gibi göstermişlerdir. Daha sonra film çekilirken ölen hayvanlar dondurulmuş ve sonradan bir başka gösteri için saklanmışlardır. Kutup fareleri göçleri sırasında yığınlar halinde uçu-

Biyolog David Shale, Oxfordshire havuzundan toplanmış tiftresinek (middle) larvalarının filmi için optik tezgâh adı verilen bir düzen içinde mikroskopik çekimlerini yapmıştır.

rumlardan atırlar. Bu, bir çeşit intihar atlayışıdır. İşte hayvanların bu atlayışını daha heyecanlı gösterebilmek için, daha önceden öldürülmüş fareler kovalardan nehre atılmışlardır. Sonuçta filmde bu intihar atlayışlarının kurbanları sergilenmiştir.

Hayvanlara karşı davranışların zalimce olması bir yorum konusudur. Boswall şöyle ifade ediyor: "Biz hayvanlara bir şey ödemiştir onlara bir şey vermiyoruz, ama onlara karşı bir sorumluluğumuz vardır. Örneğin, bir örümcek ağına düşürdüğümüz sineğin örümcek tarafından yemesi olayını hemen herkes doğal karşılayabilir; bunu ekranda rahatça izleyebilir. Ama bir boa yılanına teslim edilen bir maymunun sıkıştırılarak boğulması olayını izlemekten kimse hoşlanmaz. Dahası, bir timsahın bir Afrikalıyı yemesi olayını izlerken neler hissedersiz acaba? Ama gerçek şu ki, timsahların Afrikalıları yemesi olayına sık sık rastlanır. Doğal olarak böyle bir olayı hiç kimse üstlenmeyi istemez. Bunun nedeni, insanların maymunlara gösterdiği yakınlığın sineğinkinden fazla olmasıdır. Ama bu, bir özürlü değildir. Bir kurbağanın acıya nasıl katlandığını bilebilir miyiz?" diyor.

Vahşi yaşamı konu alan başlıca film yapımcılarının hepsinin ahlak kurallarını zorladıklarını söylemek belki haksızlık olacaktır. BBC Doğa Tarihi Bölümünün yapımcılarından biri olan John Dobson, olaya şöyle bakıyor: "İnsanlar evde bu olayları izlerken ayrıntılara pek dikkat etmezler, onların görmek istedikleri tek şey iri ve parlak gözleri ile dikkat çeken güzel, sevimli ve kürkle kaplı bir hayvandır."

Kural olarak doğa tarihi film yapımcıları, konuları gerçek yönleriyle göstermeye titiz davranıyorlarsa da, doğanın sanatsal özünü yapay olarak televizyonda aksettirmekten de geri kalmıyorlar.

Discover'dan çev: Mustafa UZUNOĞLU